

forrást. Bessenyei György «akadémiai törekvései»-ről pl. Császár Elemér 1910-ben megjelent akadémiai székfoglalójában teljes és tiszta képet rajzolt, de azért az első fejezet jegyzeteiben hiába keressük műve címét. A szerző, noha valószínűleg ennek alapján dolgozott, nem idézi. A Kazinczyról szóló fejezet nem említi Váczy János és Czeizel munkáit (!), a színészetről és dráma-irodalomról szóló ötödiknek jegyzetei között hiába keressük Bayer József alapvető nagy műveit (!), Kádár Jolánnak a pesti német színészetéről írt jeles tanulmányait vagy Lugosi Döme Kelemen Lászlóról szóló legújabb összefoglaló munkáját.

Azt hiszem, a mondottak után főlegesen még bővebben fejtegetnem, hogy ez a munka nem tudományos és nem szakembereknek való. A művelt közönség bizonyára sok érdekes és előtte még ismeretlen adatot talál benne, bár az előadás rendszertelensége és szárazsága miatt annak sem nyújt kellemes és igazán tájékoztató olvasmányt.

A szerző nagy szorgalma és hazafias buzgalma kétségtelen, de ilyen összefoglaló munka megírásához ez a két dicséretes tulajdonság nem elegendő.

SZINNYEI FERENC.

Speneder Andor: Kisfaludy Károly. Budapest, 1930. 8-r. 121 l.

Kisfaludy Károlyról csak a közelmúltban adott tömör és jól áttekinthető összefoglalást Szinnyei Ferenc; az Irodalomtörténeti Füzetek során megjelent kis tanulmányt jogosan mondom összefoglalásnak, mert kritikai alapon számbavette és megrostálta mindazt, amit eddig Kisfaludyról mondtak, s az így megtisztított anyagból rajzolta meg a költő képét. Speneder Andornak most megjelent kötete nem életrajz igényével lép föl; más szempontok irányították, és más módszerrel végzett kutatások eredményeit tárja elénk. Szinnyei megmondta — eleddig a legjobban — mi az, amit Kisfaludyról tudunk. Speneder rámutat, milyen kevés az, amit az első igazi magyar színpadi drámáiról halála után száz esztendővel is a kutatás föltárt, mennyire rejtélyes maradt életének nem egy részlete is, de még inkább az egyénisége, s mennyi megoldatlan probléma van még munkásságában. Könyve, mely a centenáriumba készült és a győri Kisfaludy-Kör pályadíját vitte el, az életrajzi homályos részletek földéítésével nem foglalkozik. Kétségtelenül van itt is még tennivaló. A költő életének kivált azt a részét, amely katonáskodásától pesti letelepedéséig tart, ma sem ismerjük jobban, mint Toldy Ferenc, aki méltán panaszkodott Kisfaludy Sándornak, hogy ezekről az évekről semmit sem tud. Olaszországi festő korszaka ma is kétséges. De voltaképpen a pesti nagy korszak képe sem egészen világos még, és apjával való viszonya is kissé egyoldalú beállításban él az irodalomtörténetben. Ezekre a kérdésekre Speneder sem felelhetett meg; jórészüknél megoldását inkább a véletlenre kell bízunk, mint a kutatásra. A többi problémát azonban éles szemmel látta és ügyesen fejtette meg: könyve nagy nyeresége a Kisfaludy-irodalomnak.

Első két fejezete bevezetésül életrajzán fut végig a *Tatárok* sikeréig s azután elénk állítja az embert: az egyéniség érdekes rajzát — és a

költőt: a drámaíró, a vígjátékíró és a literátort. Nagyon érdekes és találó az *egyéniség* rajza: lelki diszpozícióit kedélyének és műveltségének megállapításával ismerteti meg. Kisfaludy kedélyvilágát bohém természetével jellemzi; de helyesen jegyzi meg, hogy bohémságán nem dahajkódó tivornyázást kell érteni, hanem ösztönös életkedvet és impresszionista optimizmust, amelynek bizonyos szalmaláng-típusa van. Udvarias, gavallér ember volt, könnyelműen jószívű, sokoldalú, de nem mély érdeklődéssel, s a szerelem sem volt «életének története», mint Kisfaludy Sándornak. Kedélyvilága családi örökség volt; műveltsége a kor szellemében nőtt, hazafiságához kapcsolódott, s ez a hazafiság a Széchenyi korát megelőző táblabíró-világ kissé retorikus jellegű patriotizmusa. Ez költészetének rúgója is, ebből nőnek ki elsősorban drámái; bohémságának és patriotizmusának (mint divatos szavakkal írja) két pólusa az, amelynek «dinamikus feszültségéből» vígjátékai termenek; s a patriotizmus túlhevültsége, mikor már tiszta akarattá válik, szüli meg a literatori tevékenységet. Ebben a fejlődésében rajzolja meg Kisfaludy alkotásait.

A legbecsesebb fejezet az, amely a drámákról szól. Megállapítja, hogy a század elejének kedves műfaja az a lovagdráma, amelybe mint a cselekvényt fejlesztő elem a polgári társadalmi drámából átkerül az udvari cselészövény, az intrika. Kisfaludy legtöbb drámájának szálai is ezekből az indítékokból szövődnek: a vitészség mint történelmi, az intrika mint költött elem együttesen adják a bonyodalmat — drámái tehát vitézi drámák, vitézi játékok, s a *Tatárokon* kezdve legtöbb történelmi drámája, még az *Iréne* is idetartozik. Evvel és a *Stiborral*, tragikumukkal is, bővebben foglalkozik; de kitér a *Tatároknak* és Körner *Zrinyijének* viszonyára is és kronológiai helyesbítésekkel sem marad adósunk. Befejezésül a *Csák Máté* töredékével foglalkozik s abban a magyar drámairodalom egyik legérdekesebb alkotásának torzóját látja. A vígjátékok nagy sikerének okát egyfelől alkalmosságukban, másrészt abban keresi, hogy a magyar nemesi kúriáknak akkor mindenkivel jól ismert típusait elevenítette meg: ez adta reálisukat. Elemzésükben itt is helyesen jelöli meg a komikum indítékait, a vígjátékok egyetemes, akkor mindenütt egyforma bonyodalma, és tisztázza a Kotzebue-Kisfaludy kapcsolatot, kellően mérsékelve annak újabb túlzott beállítását. Végül lírai és elbeszélő munkásságát a literátor tevékenységéből vezeti le. Miként Sándor izig-vérig lírai, Károly drámaírói tehetség volt, s minden más műfajban csak a forma izgatta: drámáiban több az élmény, mint pl. lírájában. Irodalmunkat akarta gazdagítani. Ez a szándékosság vezette népdalaiban, balladáiban, epigrammaiban, s a vígjátékíró jelenik meg új formában, mikor novellákat ír. A befejező összefoglalás legsikerültebb része a romantizmus kérdését fejtegeti. Megállapítja ugyan, hogy Kisfaludy egyik-másik művére a német romantizmus hatott; de egészében inkább Goethe és Schiller hagyományai rezegtek benne, s egyénisége még mindig közelebb volt a barokk-szellemhez, mint a romantikához. Ha pedig a magyar romantizmus útjait egyengette, ez csak az utóbbinak sajátosan nemzeti alkatával függ össze. Irodalmi jelentőségével lépést tartottak érdemei a polgáriásodás, a színművészet, a nyelvújítás és a főváros emelkedése terén is.

Ezekre a főbb szempontokra mutatva, állíthatom, hogy Speneder tanulmánya eredményeket jelent: új, érdekes problémák megoldását s a legtöbb fölvetett problémának talpraesett és elfogadható megoldását. Könyve nagy nyereség, mert valóban alapos vizsgálódásainak eredményeit formálja találó képpé. Hibája azonban, hogy bizonyos nehézkességtől, divatos idegen műszavak terhétől, sőt magyar kifejezéseiben is az idegenszerű fordulatoktól nem tud szabadulni.

GÁLOS REZSŐ.

Beöthy Zsolt: A magyar irodalom kis-tükre. 7. kiadás. Sajtó alá rendezte s bevezetéssel és könyvészeti függelékkel ellátta *Kéký Lajos*. Számos képpel. Budapest, Athenaeum, é. n. (1930.) K. 8-r. 256 l.

A szerény cím mögött irodalomtörténetírásunknak kompozíció dolgában a legegységesebb s magas tudományos színvonala mellett stílus szempontjából is a legművészbib alkotása húzódik meg. Kedveltségét immár a hetedik kiadás bizonyítja, értéke pedig — mint minden igazi műalkotásé — mindig világosabban látszik, ha többet foglalkozunk vele. Tudományos jelentősége ma, első megjelenése után negyedfél évtizeddel sem veszett el, sőt emelkedett, nemcsak azért, mert szerzője az újabb kiadásokban mindig javított, csiszolt, hanem azért is, mert mindjobban megismerték tudományos felfogásának mélységét, magas, valóban filozófiai szempontjait, eredetiségét, egyéni és igazi magyar írásművészetét. Riedl Frigyes indítványára a Kisfaludy-Társaság 1919-ben a «remekbe készült ötvösmű» 5. kiadását a Greguss-jutalommal tüntette ki, nemcsak tartalmi értékéért, hanem a kidolgozás művészetéért is. Négyesy László Greguss-bizottsági jelentésében «a magyar irodalomtörténet legkedvesebb kézikönyvé»-nek mondja, s valóban kis terjedelmével gyöngyszem a magyar tudományos irodalomban: a legszebb magyar irodalomtörténeti munka.

Művészi értékeit azonban nem ismerjük eléggé. A mai döcögös és nyakatekert mondatokban beszélő irodalomtörténetírók tanulhatnának belőle — ha ugyan egyáltalán megtanulható — stílust, nemes lendületet s nyelvet, magyar nyelvet. Olvassuk csak el, milyen «friss ritmussal» vezeti Beöthy a tárgyalás fonalát, hogyan gyúlnak ki a képek a szótamokban, milyen színesek az asszociációk, mennyire él az egész, hogyan lobog benne a lélek, az igazi magyar lélek. Megvan benne a stílus eleganciája, sehol egy henye mondat, idegenszerű, helytelen szóvonzat. Beöthy stílusa egyszerűval kifejezve: előkelő — de mégsem hideg. Valami csodálatos melegség árad soráiból, olyan átható szeretet, amely megmozgatja bennünk a vért, hullámszába hozza magyarságunkat, megfogja lelkünket, az övéi vagyunk: s már mi is szeretjük a magyar irodalomtörténetet.

Kéký Lajos nagyon hálás föladataira vállalkozott a *Kis-tükör* hetedik kiadásának sajtó alá rendezésével. Hozzáértéssel, izléssel, tudománnyal végezte munkáját. A szerzőtől rendezett utolsó (hatodik) kiadás szövegét adja jóformán minden változtatás nélkül, csak az ó-magyar Mária-siralomról told bele néhány szót. Értékes *Bevezetést* ír eléje s ebben adja a mű történetét, sőt ennél többet, rámutat fogantatására, Beöthy felfogásának kialakulására s megvilágítja szempontjait is. Kéký Beöthy «irodalomelméletének egyik, a nemzeti